

Balans Uitvoeringsplan Verbeteren situatie kinderen in een 'vechtscheiding'

1. Voorkomen van vechtscheidingen

Doel	Achtergrond en voortgang	Bron	Planning
Toegankelijke informatie over (echt)scheiding beschikbaar	Op Rijksoverheid.nl en opvoeden.nl is informatie gebundeld voor kinderen, ouders en hun netwerk, aangevuld met links naar externe informatiebronnen. Centraal staat het belang om er samen uit te komen, beschikbare hulp met in het bijzonder de mogelijkheid tot mediation. De informatie heeft als doel vechtscheidingen zowel te voorkomen als te stoppen. In december 2016 is de uitgebreide informatiefolder 'U gaat scheiden' gepubliceerd op Rijksoverheid.nl ¹	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Afgerond
Bewustwording ouders over taakverdeling tijdens de relatie	<p>Het is belangrijk dat partners stil staan bij de taakverdeling in de zorgarrangement voor de kinderen die zij, bewust of onbewust, maken tijdens hun relatie sluiten en de consequenties die dit deze verdeling later kan hebben bij een eventuele (echt)scheiding.</p> <p>In dat kader is het project Kracht on Tour relevant, dat tot doel had de economische zelfstandigheid van vrouwen te bevorderen. De eerste fase van dit project is afgerond in 2015. In 2016 gold een tweede fase, waarin diverse gemeenten zelf met co-financiering vanuit OCW Kracht on Tour bijeenkomsten organiseerden. In 2017 maakt Kracht on Tour deel uit van het Programma Economische Zelfstandigheid, waarbij centrumgemeenten co-financiering kunnen krijgen voor lokale projecten gericht op het bevorderen van economische zelfstandigheid van vrouwen.</p> <p>Daarnaast ondersteunt de Minister van OCW de organisatie Single SuperMom, die zich richt op alleenstaande (veelal gescheiden) moeders. Single SuperMom helpt deze moeders met het opbouwen van een onderling netwerk, trainingen, en met stappen richting arbeidsmarkt of ondernemerschap. In 2017 worden de trainingen ook via de website ter beschikking gesteld.</p> <p>In contact met ketenpartners en in voorlichting op Rijksoverheid.nl is expliciet aandacht besteed aan de termen gezamenlijk gezag, gelijkwaardig ouderschap en co-ouderschap.</p>	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Eerste twee fasen Kracht on Tour zijn afgerond. Het Programma Economische Zelfstandigheid loopt in 2017. Single SuperMom loopt door in 2017.
Advocatuur en mediators gericht op het bereiken van onderlinge overeenstemming tussen ex-partners en de-escalatie van het conflict	<p><i>Advocatuur</i></p> <p>In de beleidsreactie op het rapport van de Kinderombudsman 'Verkenning naar de kindvriendelijke advocatuur: Een onderzoek naar de rol van de advocaat als preventieve schakel bij (v)echtscheidingen' is het belang benadrukt van kindvriendelijke advocatuur en is geschetst hoe daar vorm aan wordt gegeven.</p> <p>Voorbeelden daarvan zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Een groeiend aantal advocaten is lid van de Vereniging van Familierecht Advocaten en Scheidingsmediators (vFAS). Om te mogen toetreden tot deze vereniging moeten opleidingen worden afgerond die betrekking hebben op het familierecht. Daarnaast moet de kennis op dit terrein worden onderhouden. 	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Afgerond/doorlopend

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/scheiden/documenten/brochures/2016/12/05/u-gaat-scheiden>

	<p>Ook is het opdoen van mediationvaardigheden vereist. De gedragsregels van de vFAS stellen expliciet dat rekening moet worden gehouden met de emotionele en relationele aspecten van het kind.</p> <p>- De verbinding tussen hulpverlening en advocatuur komt voorts in toenemende mate tot stand: door landelijke congressen die rond het thema «vechtscheidingen» worden georganiseerd alsook door lokale bijeenkomsten en pilots. Dat heeft tot gevolg dat de advocaat beter op de hoogte is van 'de sociale kaart' in de regio waarin zij werkzaam zijn en in voorkomend geval kan doorverwijzen naar de hulpverlening op ander dan het juridische terrein.</p> <p><i>Mediators</i> Voor familiemediators geldt dat zij, om ingeschreven te kunnen zijn bij de Raad voor de rechtsbijstand, aan deskundigheidsvereisten moeten voldoen, zoals het doen van ten minste 5 mediations per jaar op het terrein van het personen- en familierecht en het behalen van opleidingspunten op dit terrein.</p>		
Ondersteuning bij de organisatie van preventief hulpaanbod bij (echt)scheiding door gemeenten, vooruitlopend op de transitie van de jeugdzorg	<p>Binnen het programma Effectief werken in de jeugdsector heeft ZonMw in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een oproep opengesteld gericht op lokale initiatieven van multidisciplinaire aanpak vechtscheidingen. In het voorjaar van 2015 zijn de volgende vier gemeentelijke pilots gehonoreerd door ZonMw:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Samenwerken voor een effectieve aanpak van met conflict beladen echtscheidingen ('vechtscheidingen') in Midden-Brabant in samenwerking met het High Conflict Forum uit Toronto, Canada en de Veilige Haven. 2. Samenhangende aanpak (complexe) scheidingen in de Regio IJsselland. 3. Ouderschap blijft in Rotterdam; naar een optimale Rotterdamse multidisciplinaire samenwerkingsstructuur door betere signalering, screening en triage in de ondersteuning aan gezinnen en kinderen die met vechtscheidingen te maken hebben. 4. Kennisplatform Kind en Echtscheiding Noord Nederland. <p>ZonMw verzorgt de monitoring van de 4 pilots. Op 12 september 2016 heeft een bijeenkomst plaatsgevonden waarop de eerste bevindingen zijn uitgewisseld. Factsheets met de tussentijdse opbrengsten van de pilots zijn te vinden via www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/jeugd/vechtscheiding/. De eindresultaten komen het tweede kwartaal van 2017 beschikbaar en zullen daarna breed worden uitgezet om te dienen als voorbeeld voor andere gemeenten.</p>	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Doorlopend
Nagaan effecten van co-ouderschap en oorzaken, gevolgen en voorkomen contactverlies met uitwonende ouder na scheiding	<p>Het WODC onderzoek 'Woonarrangementen van kinderen na scheiding, contactverlies met uitwonende ouder en de effectiviteit van het ouderschapsplan' is inmiddels afgerond. In de begeleidende kamerbrief bij dit Uitvoeringsplan is ingegaan op de resultaten van dit onderzoek.</p>	Uitvoeringsplan 31 maart 2014 Toezegging aan lid Bergkamp (D66) Algemeen Overleg	Afgerond

		27 januari 2016	
Verbinding tussen juridische strijd en hulpverlening versterken	<p>De verbinding tussen hulpverlening en de juridische beroepsgroepen heeft continue aandacht bij diverse acties uit dit uitvoeringsplan. Daarnaast worden op lokaal en landelijk niveau verschillende initiatieven genomen om hulpverlening en de juridische beroepsgroepen met elkaar te verbinden.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zo heeft bijvoorbeeld de Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik in mei 2014 de werkconferentie 'Uit de Houdgreep' georganiseerd gericht op de verbinding van recht en hulpverlening. De aandachtspunten van 'Uit de Houdgreep' werden uitgewerkt op kleinere werkconferenties. De aandachtspunten en acties die hierop zijn ingezet zijn te lezen in het eindrapport <i>Ik kijk niet weg</i>.² • Verder wordt binnen alle vier de hierboven genoemde gemeentelijke pilots geïnvesteerd in de samenwerking tussen jeugdhulp, Raad voor de Kinderbescherming en de rechtbanken. • Daarnaast voert stichting Mobiel Lorentz, middels een subsidie van het ministerie van Veiligheid en Justitie, het onderzoek 'Een brug slaan tussen zorg en recht' uit. Doel van dit onderzoek is zicht te krijgen op de implicaties van de juridische procedures en de tijdens deze door rechters ingezette (ook niet-juridische) interventies op het escaleren of juist het de-escaleren van de strijd tussen ouders in een vechtscheiding en de positie van de kinderen daarin. De resultaten van dit onderzoek worden in het voorjaar van 2017 verwacht. • Op initiatief van het ministerie van Veiligheid en Justitie is in 2016 in de regio Den Haag gestart met de pilot 'Recht doen aan je Kind'. Betrokken partners zijn de Opvoedpoli, in samenwerking met Horizon en Kwadraad, de Raad voor de Kinderbescherming, gemeente Den Haag, de rechtbank Den Haag, Jeugdbescherming West en de vFAS. 'Recht doen aan je kind' is een intensief en integraal programma waarin recht en hulp samen werken. In relatief korte tijd worden ouders die in een complexe scheiding verwickeld zijn handvatten geboden om oplossingen te vinden voor de telkens hoog oplopende conflicten. • Tot slot zijn ook bij de Divorce Challenge de inzenders uitgedaagd door het expertpanel om te kijken naar de samenhang in het proces en de verbinding tussen alle betrokken instanties op het terrein van vechtscheidingen. De uitkomsten van de Divorce Challenge zullen in een vervolgtraject verder worden gebracht door VenJ en VWS. 	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Doorlopend
Benoemen van mogelijke knelpunten in (beoogde) regelgeving en praktijk ter zake de gesubsidieerde	Het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand moet eraan bijdragen dat echtscheidingen zo veel mogelijk op een minnelijke manier worden opgelost én de duurzaamheid van de afspraken in het kader van de echtscheiding wordt bevordert. De commissie-Wolfsen heeft enkele knelpunten benoemd in het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand waar het echtscheidingszaken betreft. Vanuit die knelpunten zijn als onderdeel van de	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Afgerond

² Eindrapport Taskforce Kindermishandeling en seksueel misbruik, *Ik kijk niet weg*, 2016, p. 30-34.

<p>rechtsbijstand voor wat betreft de echtscheidingsprocedure</p>	<p>herijking van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand drie maatregelen aangekondigd op het gebied van echtscheidingen.</p> <p>Het gaat om de maatregelen verplichte oriëntatiegesprek bij echtscheidingszaken, scheiden op basis van gezinsinkomen en de introductie van een trajecttoevoeging bij echtscheidingszaken.</p>		
<p>Onderzoek naar mogelijkheden om met meer drang naar mediation te verwijzen</p>	<p><i>Wetsontwerp bevordering mediation</i> Op 13 juli 2016 is het wetsontwerp van de Wet bevordering mediation in consultatie gegeven. De consultatietermijn is eind september afgesloten. Er zijn meer dan veertig adviezen binnengekomen. In reactie op de motie Recourt, Tellegen bij de behandeling van de begroting van het ministerie van Veiligheid en Justitie wordt in maart een ronde tafel bijeenkomst georganiseerd over de adviezen. Vervolgens zullen de adviezen en de uitkomsten van de bijeenkomst worden verwerkt in het wetsvoorstel. Daarna wordt het wetsvoorstel ter advisering aangeboden aan de Afdeling Advies van de Raad van State. Hiermee is een belangrijke stap gezet om ouders in een scheidings situatie te stimuleren een mediator in te schakelen als zij er niet in slagen om in gezamenlijk tot goede afspraken te komen. Met het wetsvoorstel worden verschillende maatregelen getroffen om de toepassing van mediation als volwaardig, alternatief instrument voor geschiloplossing te stimuleren.</p> <p><i>Onderzoek</i> Het onderzoek van het Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum (WODC) naar de effectiviteit van verplichte mediation en scheidingseducatie is bij brief van 20 juli 2015 aan de Tweede Kamer aangeboden. Geconcludeerd kan worden dat mediation een behulpzaam en nuttig instrument is, maar niet in alle gevallen en onder alle omstandigheden. De internationale verkenning maakt duidelijk dat er geen pasklare oplossing is voor de meest aangewezen vorm van mediation bij echtscheidingen. Het ligt dan ook niet in de rede om mediation verplicht te stellen.</p> <p><i>Andere maatregelen</i> Ook buiten het wetsvoorstel worden verschillende instrumenten ingezet om partijen in een echtscheidingsconflict te stimuleren gebruik te maken van mediation, zoals de informatieverstrekking via het juridisch loket, het laaghouden van de eigen bijdrage voor mensen die binnen de gesubsidieerde rechtsbijstand gebruik maken van een mediator en de inbedding van mediation binnen de rechtspraak. Elk gerecht heeft een mediationbureau en bij veel gerechten zijn mediators aanwezig bij voorlopige voorzieningenzittingen. Verder is in de kabinetsreactie op de aanbevelingen in het rapport 'Herijking rechtsbijstand – Naar een duurzaam stelsel voor de gesubsidieerde rechtsbijstand' (hierna: rapport commissie-Wolfsen) aangegeven dat rechtszoekenden in</p>	<p>Algemeen Overleg 14 mei 2014</p>	<p>Afgerond</p>

	<p>een echtscheidingsproces binnen het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand te maken krijgen met een verplicht oriëntatiegesprek.³</p> <p>Het doel hiervan is de rechtzoekende zo goed mogelijk te informeren over het echtscheidingsproces om te bevorderen dat conflicten zoveel mogelijk op een minnelijke manier worden opgelost.</p>		
<p>Aandacht vragen bij de branche voor een goede begeleiding bij het opstellen van een ouderschapsplan</p>	<p>Mede uit gesprekken met de mediators en advocaten is het gebleken dat een goede begeleiding bij het opstellen van het ouderschapsplan de aandacht heeft (alook een continu punt van aandacht dient te zijn).</p> <p>Rijksoverheid.nl besteedt bovendien aandacht aan ouderschapsplannen.</p>	<p>Algemeen Overleg 14 mei 2014</p>	<p>Afgerond</p>
<p>Inzicht in mogelijkheden tot verstrekken van toevoeging van twee jaar voor een echtscheidingsprocedure met daarbij de verplichting tot nazorg</p>	<p>Aan de Commissie evaluatie puntentoekenning gesubsidieerde rechtsbijstand is gevraagd voor echtscheidingszaken waarbij minderjarige kinderen betrokken zijn, en zaken waarbij dat niet het geval is hoe een trajecttoevoeging er uit kan zien. De uitkomsten daarvan worden rond de zomer van 2017 verwacht.</p>	<p>Algemeen Overleg 14 mei 2014</p>	<p>Uitkomsten verwacht rond de zomer van 2017</p>

2. Signaleren van een vechtscheiding

Doel	Achtergrond en voortgang	Bron	Planning
<p>Aanspreken van sociale netwerk rond ouders en kind om te signaleren</p>	<p>In 2015 heeft drie weken lang een mediacampagne plaatsgevonden om bewustwording van de omgeving rondom het thema vechtscheidingen te vergroten. De belangrijkste communicatiedoelstelling van deze campagne was gericht op kennisoverdracht: mensen bewust maken van hun mogelijke rol bij het verkleinen van de gevolgen voor kinderen van een vechtscheiding. De informatie is nog steeds te vinden op: www.vooreenveiligthuis.nl.</p>	<p>Uitvoeringsplan 31 maart 2014</p>	<p>Afgerond</p>
<p>Resultaten evaluatie ouderschapsplan betrekken bij uitvoeringsplan en inzetten ouderschapsplan als indicator voor dreigende 'vechtscheiding'</p>	<p>Het ontbreken van een ouderschapsplan als mogelijk signaal voor een potentiële vechtscheiding, is meegenomen in het evaluatieonderzoek van de Vrije Universiteit te Amsterdam van de pilots preventie vechtscheidingen en regierechter echtscheidingen. Gedurende de looptijd van de pilot zijn in de rechtbank Rotterdam de helft van de echtscheidingsprocedures op eenzijdig verzoek waarbij het ouderschapsplan ontbreekt, versneld op zitting geplaatst. Uit het evaluatieonderzoek zal moeten blijken of het enkele ontbreken van het ouderschapsplan een geschikt selectie criterium is voor het vervroegd plannen van een regiezitting. De eindrapportage van het onderzoek wordt begin 2017 verwacht.</p>	<p>Uitvoeringsplan 31 maart 2014</p>	<p>Afgerond</p>

³ Brief van 31 mei 2016, 31 753, nr. 118; Commissie onderzoek oorzaken kostenstijgingen stelsel gesubsidieerde rechtsbijstand en vernieuwing van het stelsel' onder voorzitterschap van mr. A. Wolfsen.

Starten pilots met een regierechtter in echtscheidingsprocedure die snel problematiek signaleert en maatregelen neemt	In 2014 zijn, met een financiële bijdrage van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, in de rechtbanken Noord-Nederland en Rotterdam twee verschillende pilots gestart waarbij de regiefunctie van de rechter in echtscheidingszaken is vergroot. De pilots zijn inmiddels afgerond en de resultaten van de evaluatie worden begin 2017 verwacht.	Uitvoeringsplan 31 maart 2014 en AO 14 mei 2014	Afgerond
Nagaan of misbruik wordt gemaakt van het toestemmingsformulier van de Koninklijke Marechaussee	Tijdens het Algemeen Overleg over Internationale Kinderontvoering op 16 januari 2014 heeft de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie op vragen van het Kamerlid Rebel (PvdA) toegezegd uit te zoeken of in dit kader misbruik wordt gemaakt van het toestemmingsformulier van de Koninklijke Marechaussee. Uit navraag bij het Centrum Internationale Kinderontvoering en de Koninklijke Marechaussee blijkt dat zij hier geen ervaringen mee hebben. Ook in 2015 en 2016 zijn er geen signalen ontvangen van misbruik van het toestemmingsformulier van de Koninklijke Marechaussee.	Afgerond	Afgerond
Inzicht in effectievere inzet van de Raad voor de Kinderbescherming (ter zitting) bij echtscheidingsprocedures	Naast het verrichten van reguliere gezag en omgang onderzoeken op verzoek van de rechter, is de Raad voor de Kinderbescherming (hierna: RvdK) sinds 2015 ook aanwezig op de initiële zittingen over gezag en omgang, waar de RvdK vanuit zijn expertrol de rechter adviseert over de specifieke casus. Dit kan o.a. een doorverwijzing naar mediation betekenen, forensische mediation (ouderschapsonderzoek), specifieke hulpverlening voor kind en/of ouders of een raadsonderzoek. De RvdK heeft met plaatselijke rechtbanken afspraken gemaakt om bij lopende gezag en omgangsprocedures aan de rechtbank informatie te verschaffen over de bevindingen uit eerdere andere onderzoeken. De RvdK heeft voor het gemeentelijke domein een advies- en intake taak ingericht. De RvdK is bijvoorbeeld aanwezig bij casusoverleggen waarin een kindbeschermingsmaatregel overwogen wordt. In deze overleggen geeft de RvdK advies als er sprake is van scheidings- en omgangsproblematiek. Op deze manier kan er snel hulp geregeld worden voor kinderen en ouders om zo mogelijk de inzet van een kindbeschermingsmaatregel te voorkomen.	Algemeen Overleg 14 mei 2014	Afgerond
Bij verdere uitrol Meldcode Kindermishandeling en huiselijk geweld aandacht voor de psychische gevolgen van een vechtscheiding voor een kind en inzicht in mogelijkheid meldcode huiselijk geweld voor mediators	Inmiddels is het Meldprotocol kindermishandeling en huiselijk geweld voor mediators ingevoerd. Ook de bedreiging van de ontwikkeling van een kind als gevolg van een vechtscheiding wordt daarin aangemerkt als huiselijk geweld. Het protocol bevat richtlijnen van de te nemen stappen en overwegingen die meegenomen moeten worden in de besluitvorming om al dan niet te gaan melden bij signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling.	Algemeen Overleg 14 mei 2014	Afgerond

Leerkrachten beschikken over praktische tips over herkennen van signalen bij kinderen en gesprekken voeren met kinderen	Villa Pinedo biedt trainingen aan voor scholen. Groepen van 12-15 docenten worden getraind door 3 ervaringsdeskundige jongeren (15-23). Ook heeft Villa Pinedo vier filmpjes uit waarin jongeren aan docenten advies geven over de steunende rol die docenten naar kinderen toe kunnen spelen tijdens en na de scheiding van hun ouders. Voorts richt één van de koplopers van de Divorce Challenge (Iedere school zijn expert!) zich op het ontwikkelen van een protocol, visie en beleid voor scholen op het terrein van scheidingen met als doel de begeleiding en advisering van kinderen en ouders (zie ook 'Uitwerken motie Divorce challenge')	Algemeen Overleg 14 mei 2014	Afgerond/doorlopend
---	---	------------------------------	---------------------

3. Stoppen van vechtscheiding

Doel	Actie	Bron	Planning
Ouders bewust maken van de belevingswereld van het kind	Villa Pinedo heeft in 2014 financiële ondersteuning ontvangen van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport voor een online workshop waarin ouders aan de hand van video's begeleid worden in een scheiding en het voorkomen van een vechtscheiding, met speciale aandacht voor de stem van het kind en de risico's die er zijn voor het kind. Op de Dag van de Scheiding, 9 september 2016, heeft Villa Pinedo de campagne met als thema: 'Niet jouw taak' gelanceerd. Met deze campagne maakt de stichting duidelijk dat kinderen van gescheiden ouders zich niet verantwoordelijk hoeven te voelen voor taken die voortvloeien uit de echtscheiding en niet voor hen bedoeld zijn. Verder heeft Villa Pinedo in het najaar van 2016 een podium gekregen om te vertellen over hun werk tijdens de Voor de Jeugd dag en het Congres Veilig, twee grote congressen die onder andere door de ministeries van VWS en VenJ zijn georganiseerd.	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Afgerond
Verbreding van kennis en vaardigheden van gezinsvoogden die ondertoezichtstellingen bij scheidingen uitvoeren	Jeugdzorg Nederland heeft in samenwerking met een achttal (voormalig) Bureaus Jeugdzorg en de William Schrikkerstichting in 2014 de methodiek 'complexe scheidingen' ontwikkeld. De methodiek geeft de jeugdbeschermer handvatten om de aandacht van ouder weer op het kind te richten in plaats van op de onderlinge strijd. Daarnaast heeft Bureau Jeugdzorg Limburg, met een financiële bijdrage van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, de methodiek Kind uit de strijd ontwikkeld en beschreven op basis van wetenschappelijk onderbouwde veronderstellingen over de mogelijke effectiviteit en werkzame factoren.	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Doorlopend
Verbeterde inzet van omgangsondersteunende voorzieningen	In de eerder genoemde vier gemeentelijke pilots van ZonMW (zie actie 'Ondersteuning bij de organisatie van preventief hulpaanbod bij (echt)scheiding door gemeenten, vooruitlopend op de transitie van de jeugdzorg') zijn omgangsvoorzieningen een punt van aandacht.	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Doorlopend
Gerichte inzet ouderschapsonderzoek	Naar aanleiding van de evaluatie van het ouderschapsonderzoek in 2014, is besloten de inzet van het instrument door de gerechtshoven de drie opeenvolgende jaren te continueren. In 2017 zal de rechtspraak bij de gerechtshoven een beperkte inventarisatie uitvoeren naar de inzet, toepassing en eventuele knelpunten van het ouderschapsonderzoek.	Algemeen Overleg 14 mei 2014	Doorlopend

Informatie beschikbaar over inzet bijzondere curator	In de jaarlijkse Monitor gesubsidieerde rechtsbijstand is een paragraaf opgenomen met kwantitatieve informatie over de inzet van de bijzonder curator. Deze informatie is ook terug te lezen in de Factsheet scheidingen die het WODC jaarlijks samenstelt.		Afgerond
Verbreding inzet expertise Raad voor de Kinderbescherming	In algemene zin stelt de Raad voor de Kinderbescherming (hierna: de RvdK) zijn expertise beschikbaar aan gemeenten en zorgaanbieders. Dit gebeurt ook specifiek op het terrein van scheidingsproblematiek en de gevolgen daarvan voor de ontwikkeling van kinderen. Als de RvdK aan de rechter advies heeft uitgebracht is de RvdK altijd aanwezig op de zitting. Op verzoek van de rechter is de RvdK echter ook aanwezig op gezag- en omgangszittingen en andere zittingen waar complexe scheidingsproblematiek wordt behandeld en waar de Raad niet in heeft gerapporteerd. De RvdK heeft een verbeterde aanpak en werkwijze bij scheiding ontwikkeld: <ul style="list-style-type: none"> - de RvdK is sinds 2015 aanwezig bij elke initiële scheidingsbehandeling op de rechtbank en verstrekt gevraagd en ongevraagd advies m.b.t. het kind. De RvdK kan doorverwijzen (-naar hulpverlening-), kan eventueel een raadsinterventie ter zitting in de vorm van een schorsing plegen, waarin met ouders wordt getracht tot overeenstemming te komen met betrekking tot de beslissingen over hun kinderen; - de RvdK onderzoekt of een ondertoezichtstelling noodzakelijk is als daarmee de bedreigde ontwikkeling van het kind voorkomen kan worden; - de RvdK zoekt meer de samenwerking met de ggz/NIFP om adviezen beter te kunnen onderbouwen, of neemt in overweging zelf psychodiagnostisch onderzoek te doen (beleidskader Forensische diagnostiek Jeugd) omdat er in G&O-zaken vaak sprake is van psychische/psychiatrische problematiek ; - de focus van een G&O onderzoek is gericht op 'doen wat nodig is voor dit specifieke kind'/maatwerk' leveren. In ieder onderzoek wordt afgewogen of eerst met het kind of eerst met ouders wordt gesproken. Voor ouders die in afwachting zijn van het onderzoek door de RvdK worden in een aantal regio's ouderbijeenkomsten georganiseerd waarbij de gevolgen voor kinderen van een scheiding aan de orde komen (psycho-educatie); - zowel in beschermingsonderzoeken als in strafzaken is vaak sprake is van scheidingsproblematiek. Als dit het geval is wordt in deze onderzoeken expliciet aandacht besteed aan deze problematiek. Voor de raadsonderzoekers is hiervoor een handreiking ontwikkeld. - de ontwikkeling naar één generiek onderzoeksmodel waarbij in iedere zaak breder wordt gekeken hoe het met het kind is, wat er nodig is en hoe met het raadsonderzoek de juiste interventie op het juiste moment kunnen bieden. 	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Doorlopend
Verbeterde inzet van bijzonder curator bij echtscheidingszaken	De volgende initiatieven dragen bij aan de verdere ontwikkeling van de rol van de bijzonder curator: <ul style="list-style-type: none"> • De rechtspraak heeft een werkproces en richtlijnen opgesteld om de inzet van de bijzonder curator te bevorderen en tot een meer eenduidige toepassing van het 	Uitvoeringsplan 31 maart 2014 Algemeen Overleg	Doorlopend

	<p>middel van de bijzondere curator te komen. Hiermee geeft de rechtspraak invulling aan een aanbeveling van de Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik.⁴</p> <ul style="list-style-type: none"> • Op korte termijn zal de klankbordgroep haar rapport "Bijzondere curator, achtergrond opleiding en kwaliteit" aan de Raad voor Rechtsbijstand aanbieden. De komende maanden ga ik nader in gesprek met de rechtspraak en de Raad voor rechtsbijstand en andere betrokkenen over de wijze en hoogte van de vergoeding die de deskundigen ontvangen. Vervolgens zal de Raad voor Rechtsbijstand bezien of en zo ja in hoeverre de inschrijvingsvoorwaarden om als bijzondere curator gesubsidieerde rechtsbijstand te kunnen ontvangen, moeten worden aangepast. • Bij de rechtbank Zeeland en West-Brabant, zittingsplaats Breda heeft een pilot waarbij een gedragsdeskundige als bijzonder curator wordt benoemd gelopen. De uitkomsten van deze pilot treft u bijgaand aan. 	14 mei 2014 en Algemeen Overleg 29 januari 2016	
Inzicht in mogelijkheden tot effectuering van de omgang	<p>Rechtshouders hebben verschillende middelen ter beschikking om omgang tussen ouder en kind tot stand te brengen. Rechtshouders hebben een verstrekkende taak om omgang tussen ouder en kind tot stand te brengen, zo heeft de Hoge Raad in een uitspraak van 17 januari 2014 bepaald (13/02989). Voorbeelden hiervan zijn verwijzing naar een omgangshuis, het opleggen van een dwangsom, het ondertoezichtstellen van een kind of het toewijzen van het eenhoofd gezag aan de ouder bij wie het kind niet de hoofdverblijfplaats heeft. Desondanks zijn er nog steeds vaders en moeders die hun kinderen niet te zien krijgen, ondanks dat er een zorg- of omgangsregeling is. Dit is erg schrijnend. De oplossing moet vooral worden gevonden in het voorkomen dat een dergelijke situatie ontstaat. Het WODC heeft in het onderzoek 'Voorkomen van Vechtscheidingen: Een Literatuurstudie naar Effectiviteit van Verplichte Mediation en Scheidingseducatie' ook de effectuering van de omgangsregeling onderzocht. Deze bevindingen onderschrijven onze lijn. Dit neemt niet weg dat continu gezocht dient te worden naar mogelijkheden om omgang tussen ouder en kind mogelijk te maken.</p>	Algemeen Overleg 14 mei 2014	Afgerond/doorlopend
Uitwerken motie Divorce challenge	<p>Op 6 september gaf de minister, in bijzijn van Jeroen Recourt, het startsein voor de Divorce Challenge. Op de sluitingsdatum, 21 november 2016, waren 506 reacties geplaatst op de website www.divorcechallenge.nl. Een onafhankelijk expertpanel heeft uit deze inzendingen 5 'koplopers' geselecteerd:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Two2tango: Digitaal platform voor stellen die twijfelen aan hun relatie of de beslissing om te scheiden hebben gemaakt met als doel inzicht en overzicht te bieden om weloverwogen keuzes te maken. 2. Iedere school zijn expert!: Het ontwikkelen van een protocol, visie en beleid voor scholen (op basis van vrijwilligheid) op het terrein van scheidingen met als doel: begeleiding en advisering van kinderen en ouders. 3. BRAM: Op elkaar afstemmen van de behandeling bij de rechtbank, het verlenen van hulpverlening en de betrokkenheid van de Raad voor de kindbescherming om te voorkomen dat kinderen de dupe worden van het langdurige 	Motie 26 november 2015	Afgerond/doorlopend

⁴ Eindrapport Taskforce Kindermishandeling en seksueel misbruik, *Ik kijk niet weg*, 2016, p. 33.

	<p>scheidingsproces van hun ouders.</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Kinderen uit de knel: Het verder brengen van dit al bestaande kindgericht behandelprogramma voor ouders en kinderen om verdere conflicten te voorkomen. 5. Rechtszorg bij scheiding: Een nieuwe inrichting van het stelsel op basis van vier doelen, waaronder afspraken maken bij geboorte kind, toegankelijkheid juristen zonder juridische strijd en online ondersteuning werkwijze. <p>Deze koplopers worden door VenJ en VWS een stap verder gebracht. Daarnaast zal aandacht worden besteed aan een aantal hoofdthema's die door het expertpanel zijn benoemd.</p>		
--	--	--	--

4. Schade beperken			
Doel	Actie	Bron	Planning
Inventarisatie aanbod ondersteuningsprogramma's voor ouders	<p>De Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik vraagt in haar eindrapport aandacht voor het ontsluiten van de juiste interventies.⁵ Vanuit het ZonMw programma 'Effectief werken in de jeugdsector', dat gesubsidieerd wordt door VWS, is er een inventarisatie uitgevoerd naar het aanbod van interventies voor jeugdigen, het aanbod voor ouders en gezinnen en het aanbod voor relatieondersteuning. In de richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen voor jeugdhulp en jeugdbescherming is deze inventarisatie opgenomen. Uit de inventarisatie blijkt dat het ondersteuningsaanbod voor ouders en gezinnen beperkt is.</p> <p>Naar aanleiding van de inventarisatie is in 2015 een subsidieoproep opengesteld bij ZonMw voor het ontwikkelen en toetsen van een laagdrempelig ondersteuningsaanbod voor ouders om de scheiding goed te verwerken met het oog op invulling te kunnen geven aan het hernieuwd ouderschap. Begin 2016 is subsidie toegekend aan het project 'Kortdurende en laagdrempelige opvoedondersteuning voor gescheiden ouders; onderzoek naar de effectiviteit van een e-healthmodule en groepsbegeleiding' dat wordt uitgevoerd door TNO. Het project voorziet in 2 onderbouwde interventievarianten: een groepsprogramma en een e-healthmodule. Het onderzoek is 15 juni 2016 van start gegaan en heeft een looptijd van 36 maanden.</p>	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Afgerond/doorlopend
Escalerende scheiding opnemen in digitale handreiking aanpak kindermishandeling	In de digitale handreiking 'Aanpak Kindermishandeling' voor gemeenten is een hoofdstuk toegevoegd specifiek over escalerende scheidingen. De uitkomsten van ZonMW over de vier gemeentelijke pilots worden in 2017 aan de digitale handreiking toegevoegd. De eindresultaten van de pilots komen het tweede kwartaal van 2017 beschikbaar.	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Afgerond

⁵ Eindrapport Taskforce Kindermishandeling en seksueel misbruik, *Ik kijk niet weg*, 2016, p. 33.

	Verder is middels subsidie van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport voor gemeenten de handreiking 'Van gekibbel tot (v)echtscheiding' gemaakt door het NJi voor het inrichten van een preventie- en zorgarrangement (www.nji.nl/nl/Publicaties/NJi-Publicaties/Publicaties-Van-gekibbel-tot-(v)echtscheiding)		
Verspreiden specifieke kennis over escalerende scheidingen	Er is een Wegwijzer Kind en Scheiding ontwikkeld, die in kaart brengt welke programma's en initiatieven er zijn om kinderen die te maken hebben met echtscheiding te ondersteunen. De wegwijzer Kind en Scheiding vindt u hier: www.nji.nl/wegwijzer-kind-en-scheiding . Eén van de beschreven initiatieven uit de Wegwijzer Kind en Scheiding is de methodiek voor professionals genaamd 'Kinderen uit de knel'. Door het expertpanel van de Divorce Challenge is de inzending 'Kinderen uit de knel' verkozen tot één van de vijf koplopers die de komende tijd zal worden ondersteund.	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Afgerond/doorlopend
Beroepsrichtlijn scheidingskinderen	De richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen voor jeugdhulp en jeugdbescherming is geautoriseerd door de beroepsverenigingen NIP, NVO en BPSW. De richtlijn bevat informatie over de gevolgen van een scheiding, de risicofactoren voor kinderen en jongeren en handvatten voor professionals die kinderen van gescheiden ouders treffen en willen helpen. De richtlijn die mede dankzij de financiering van VWS mogelijk is gemaakt, kunt u vinden op www.richtlijnenjeugdhulp.nl/scheiding .	Uitvoeringsplan 31 maart 2014	Afgerond
Positie van kinderen versterken in het hoorrecht	In de Professionele Standaarden voor familie- en jeugdrechtspraak van de rechtspraak zijn beroepsregels over onder meer het hoorrecht opgenomen. Hierin staat dat de rechter er voor zorgt dat het gesprek met een kind, dat in bepaalde zaken gevoerd moet worden, op een passende en voor het kind begrijpelijke wijze plaatsvindt. De rechter moet daarvoor adequaat zijn opgeleid. Daarnaast staat er in de regels dat het kind kan worden gehoord in een kindvriendelijke ruimte of op locatie. Dit laatste punt sluit aan bij een hiertoe strekkende aanbeveling van de Taskforce kindermishandeling en seksueel misbruik. ⁶	Toezegging Algemeen Overleg 6 oktober 2015 aan lid Ypma (PvdA) en toezegging Algemeen Overleg 27 januari 2016 aan lid Bergkamp (D66)	Afgerond/doorlopend
Kinderen informeren over de informele rechtsingang	Een kind vanaf twaalf jaar of een kind onder de twaalf jaar die in staat kan worden geacht tot een redelijke waardering van zijn belangen in die zaak, kan aan de rechtbank vragen om de vaststelling, wijziging of stopzetting van een omgangsregeling of een wijziging in het gezag van zijn ouders na echtscheiding. Omdat een kind zich hiervoor via een brief of per telefoon tot de rechter kan wenden, wordt dit de 'informele rechtsingang'	Toezegging Algemeen Overleg 27 januari 2016 aan het lid Van	Afgerond

⁶ Eindrapport Taskforce Kindermishandeling en seksueel misbruik, *Ik kijk niet weg*, 2016, p. 33.

	<p>genoemd. De Staatscommissie Herijking ouderschap adviseert om dit recht uit te breiden tot alle gezagskwesties. In de Kabinetsreactie⁷ op het rapport van de Staatscommissie heeft de minister laten weten dat deze aanbeveling een nuttige basis biedt voor discussie over de borging van de stem van het kind in zaken die het kind betreffen.</p> <p>Tijdens een overleg dat in juni 2016 plaatsvond met de rechtspraak gaven rechters aan het belang te onderkennen van toegankelijke informatie over dit onderwerp.</p> <p>Om die reden zal hierover in de volgende update informatie beschikbaar komen op de website rechtvoorzou.nl van de Raad voor de rechtspraak. Op Rijksoverheid.nl is ook informatie te vinden over de informele rechtsingang.⁸</p>	Wijngaarden (VVD)	
--	---	-------------------	--

Overkoepelende actie			
Doel	Actie	Bron	Planning
Internationale conferentie	Er is in mei 2015 een internationale conferentie georganiseerd over de onderwerpen mediation bij vechtscheidingen, effectuering van omgang en scheidingseducatie. Experts uit de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, Finland, Noorwegen, Duitsland en België hebben diverse presentaties gegeven en nationale experts zijn uitgenodigd om op deze presentaties te reflecteren. Gedurende de conferentie bleek dat de opvatting en definitie van wat een 'high conflict divorce' is sterk verschillen per land. Duidelijk werd ook dat er veel van de scheidende ouders gevraagd wordt: juist als men besloten heeft uit elkaar te gaan zouden veel ouders elkaar het liefst niet meer zien en tijdens die emotioneel zware periode vragen we ouders zich flexibel op te stellen naar elkaar, goed naar elkaar te luisteren en compromissen te sluiten. Er zou dan ook meer aandacht moeten zijn voor vaardigheden die ouders nodig hebben; 'informationbased' sessies zijn vaak weinig effectief. Het doel van de (Rijks)overheid zou moeten zijn dat een proces wordt gefaciliteerd dat uiteindelijk leidt tot duurzame afspraken. Deze inzichten worden meegenomen in beleidsontwikkelingen op het gebied van complexe scheidingen.	Algemeen Overleg 14 mei 2014	Afgerond

⁷ Kamerstukken II 2016/17, 33836, nr. 18.

⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/rechtspraak-en-geschiloplossing/vraag-en-antwoord/kan-ik-als-ik-minderjarig-ben-zelf-naar-de-rechter-stappen>